

ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертацію Коваленка Віктора Миколайовича на тему:

«ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ТА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ»,

яка подана на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
зі спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Уважне й детальне ознайомлення з дисертацією, змістом автореферату та фаховими публікаціями Коваленка В.М. дає змогу сформулювати висновки щодо актуальності, особливостей, логічності змісту, наукової новизни, практичного значення, а також загальної оцінки дисертаційної роботи, основні результати якої подані до захисту.

Актуальність теми дослідження

Проблеми ефективного розподілу фінансових ресурсів, необхідних для функціонування держави й суб'єктів господарювання в Україні, в сучасних реаліях набули надзвичайної актуальності, що пов'язано з негативними характеристиками низки процесів у соціально-економічній системі країни, значним зростанням державного боргу, високим рівнем централізації державних фінансів, втратою чітких орієнтирів в управлінні економікою, «витоком» вітчизняного капіталу за кордон а також офшоризацією та віртуалізацією світової економіки тощо. Негативні наслідки світових фінансових криз за умов зростання відкритості національної економіки у сукупності із несприятливими внутрішніми чинниками посилюють дисбаланси вітчизняної фінансової системи.

В умовах глибоких ринкових трансформацій національної економіки невідкладна потреба вирішення проблем щодо забезпечення фінансування державних видатків, діяльності суб'єктів господарювання та підвищення рівня управління економікою України зумовлює значущість і незаперечну

актуальність дисертаційної роботи Коваленка В.М.

Незважаючи на значну кількість вітчизняних наукових розробок для визначення обсягів і структури фінансових ресурсів з використанням методів оцінювання та прогнозування в управлінні фінансами держави, місцевих органів влади та суб'єктів господарювання, заважимо, що недостатньо уваги приділено макроекономічним аспектам взаємозв'язків окремих видів фінансових потоків, зокрема міжнародних, зі станом і тенденціями функціонування господарської системи країни. Беручи до уваги високий рівень розбалансованості фінансової системи України, методичне посилення реалізації розподільчої функції фінансів за вказаним напрямом набуває стратегічного значення. Також останнім часом підвищилась важливість досліджуваної проблематики у зв'язку із необхідністю розвитку методології координування діяльності між різними органами фінансового регулювання економіки, що є вагомим чинником ефективності макроекономічної, галузевої та регіональної політики української держави.

Ознайомлення з текстом дисертаційної роботи та праць здобувача, опублікованих за темою дослідження, дає підстави стверджувати, що робота значною мірою заповнює існуючі «прогалини» щодо аналізу закономірностей та особливостей окремих етапів економічного процесу з урахуванням їх взаємозв'язків із фінансовою системою країни. Зважаючи на такі аргументи, констатуємо, що здобувачем здійснено вагомий внесок щодо виявлення, аналізу та обґрунтування впливу елементів фінансової системи на макрорівневі явища, інституційні умови та галузеві характеристики соціально-економічної системи України.

Ступінь достовірності й обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Головною метою дисертаційної роботи автор сформулював

розроблення нових підходів до обґрунтування теоретико-методологічних засад, виявлення проблем та висвітлення сучасних особливостей функціонування фінансової системи України та розвитку її структури, формування науково-практичних рекомендацій щодо стратегії розвитку фінансової системи в умовах стрімкого поширення глобалізаційних процесів у світовій економіці.

Мета, об'єкт і предмет дослідження відповідають обраній темі дисертації. Зміст сформульованих наукових завдань достатньо повний і логічно узгоджений, доповнює недостатньо висвітлені іншими дослідниками положення фінансової науки та розкриває поставлену мету. За результатами дослідження отримано нові наукові здобутки, розроблено та обґрунтовано напрями застосування аналізу взаємозв'язків елементів фінансової системи із низкою показників функціонування економічної системи України.

У процесі дослідження Коваленко В.М. підтвердив, що володіє понятійним апаратом і знанням інституційних особливостей фінансової системи, має оригінальні погляди щодо ролі й місця грошей в економічній системі країни. Здобувач здійснив глибокий аналіз та узагальнення наукових праць за темою дослідження, оцінив перспективи використання зарубіжного досвіду в фінансовій політиці України, зокрема застосовує як елементи інституційного підходу в економічній науці, так і математичний інструментарій економічного аналізу. Виявивши недостатню ефективність узагальнених методів оцінки фінансових відносин, дисертант вдається до більш предметного аналізу відповідної проблематики функціонування фінансової системи України. Пріоритетом дослідження стали вартісні співвідношення продукції різних галузей національної економіки. Так, дисертантом доведено, що глибокі зміни в системі економічних відносин в Україні зумовлюють необхідність пошуку нових ідей стосовно створення належних умов фінансово-господарської діяльності, вирішення суперечностей та проблем, що перманентно виникають майже в усіх складових економіки. Особливості сучасної економічної моделі полягають у

тому, що суперечності, які мають місце в різних сферах та галузях економіки, зумовлені зміною форм і методів управління, відсутністю системного підходу до організації фінансів та глобалізаційними чинниками.

Концепцію соціально-економічного розвитку, на думку здобувача, необхідно вибудовувати на засадах філософії гармонізації економічного, соціального і екологічного розвитку з використанням потенціалу регуляторного та ринкового механізмів. Важливою є теза про побудову ефективної системи фінансових відносин у державі на основі науково обгрунтованого розмежування видаткових повноважень органів влади різних рівнів, визначення джерел їх фінансового забезпечення.

Послідовність викладення матеріалу дослідження. Структура роботи є логічною, а викладення матеріалу – послідовним. Наукове дослідження містить чіткі, обгрунтовані визначення понять із досліджуваної тематики, які є взаємоузгодженими й логічно пов'язаними між собою.

Розробки автора базуються на теоретичному фундамент економічної науки із широким використанням загальнонаукових методів пізнання, а саме: методів порівняння та систематизації, аналізу і синтезу, історичного й логічного методів наукового пізнання, методів групування, графічного зображення, методів економіко-математичного моделювання тощо.

Оцінка змісту дисертації дає змогу стверджувати, що дисертанту вдалося досягти поставленої мети, зокрема:

узагальнено і систематизовано наукові погляди щодо сутності фінансів, поглиблено розуміння, розкрито проблематику, функції, принципи та завдання фінансової системи;

розвинуто понятійний апарат відповідної галузі дослідження в контексті формування нової моделі інституціонального забезпечення фінансової системи;

обгрунтовано роль державного регулювання економіки щодо вирівнювання вартісних диспропорцій ринкового середовища;

розроблено концептуальні і правові засади фінансової стабільності

країни, стабілізації фінансового ринку як чинника економічного зростання, підвищення ефективності функціонування сектору домогосподарств в сучасних умовах;

здійснено глибоке дослідження сутності поняття «фінансова система», визначеного автором за результатами ґрунтовного аналізу значних обсягів статистичної інформації, фахової дискусії з відомими вітчизняними і закордонними фахівцями. У результаті такої дискусії дисертант, аналізуючи різноманітні погляди щодо тлумачення змісту фінансової системи як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями, обрав власний підхід до обґрунтування сутнісних характеристик цього поняття.

Обґрунтованість результатів дисертаційної роботи Коваленка В.М. підтверджується вибором та кваліфікованим використанням сучасних методів наукового дослідження, принципів і підходів щодо побудови низки економіко-математичних моделей з виконанням необхідних розрахунків, що забезпечило необхідну аргументацію і достовірність одержаних результатів.

Достовірність отриманих результатів підтверджується також їх широкою апробацією на чисельних Міжнародних та всеукраїнських конференціях упродовж 1997-2019 років.

Логіка структурування дисертаційної роботи Коваленка В.М. цілком відповідає її меті.

Таким чином, наукові положення, висновки і рекомендації, запропоновані в дисертаційній роботі, мають високий ступінь наукової обґрунтованості.

Новизна основних наукових положень, висновків і рекомендацій

Серед основних наукових результатів з елементами новизни, отриманих автором особисто, варто виокремити:

розроблення нових науково-методологічних підходів щодо групування економічних ресурсів за окремими етапами економічного процесу, що дало

змогу виокремити у їх переліку фінансову складову, яка має місце на усіх етапах руху вартості товарів, послуг та валового випуску (суспільного продукту);

формування методологічних засад систематизації функцій грошей за їх місцем та роллю в економіці й фінансах, що дало можливість з'ясувати їх відношення до економічних ресурсів загалом та фінансових зокрема. У переліку функцій виокремлено операційні (основні та допоміжні), що забезпечують рух економічних ресурсів за окремими етапами економічного процесу, а також вартісні (оціночні) функції, що супроводжують економічний рух товарів і послуг упродовж їх життєвого циклу;

удосконалення теоретичних положень щодо розуміння конфігурації (переліку та взаємозв'язку) функцій фінансового управління (фінансового менеджменту на рівні суб'єктів господарювання), у центрі якої знаходиться функція організації управління. Її належне виконання органами влади та управління галузями, територіями й господарськими одиницями забезпечуватиме реалізацію функцій фінансового планування (бюджетування), фінансового регулювання, фінансового контролю та фінансового стимулювання;

розроблення на інституційній основі концептуальних підходів до розуміння структури, ролі та місця фінансової системи у сфері фінансів та економіці загалом. Доведено, що фінансова система є невід'ємною складовою економічної системи, її структура (за інституційною, галузевою та територіальною моделями) відповідає структурі економіки, а функції реалізуються у процесі організації управління фінансами на усіх без виключення етапах економічного процесу та рівнях управління економікою;

розвиток теоретико-методологічних підходів до розуміння практичної ролі вартості як необхідної умови суспільної організації економічної діяльності людини та її тлумачення як суспільної оцінки мінових та споживчих характеристик майна, активів, товарів (послуг), що формується у сфері виробництва та визначається у сфері обміну на основі співвідношення

між пропозицією та попитом;

посилення науково-методичного інструментарію аналізу та прогнозування стану галузевої складової економіки та фінансової системи на основі використання коефіцієнтів, що комплексно відображають внутрішні та зовнішні для кожної галузі чи виду діяльності витрати матеріальних ресурсів. Динаміка таких показників свідчить про розширення (скорочення) економічних зв'язків та зниження (зростання) зовнішньої залежності в умовах конкурентного ринкового середовища;

удосконалення теоретичних підходів до визначення функцій фінансової системи, які є зовнішнім проявом її внутрішньої сутності. Функції фінансової системи є результатом трансформації у процесі управління фінансовими ресурсами розподільчої та контрольної функцій фінансів. До функцій фінансової системи віднесено функції фінансового забезпечення, фінансового регулювання, фінансового стимулювання та фінансового контролю, що на практиці сприятиме удосконаленню організації управління економікою та фінансовою сферою;

уточнення структури інституційної моделі фінансової системи в частині виокремлення додаткової підсистеми під назвою «Фінанси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД)», уточнення у її складі місця і ролі сектора «Інший світ», що відображає доходи і витрати та фінансові результати зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів національної економіки.

Теоретична і практична значущість результатів дослідження

Наукові положення, висновки та рекомендації, отримані дисертантом за результатами дослідження, є вагомим внеском у поглиблення існуючих теоретичних засад управління фінансовою системою України.

Наукове значення результатів дисертаційної роботи полягає в розвитку теоретичних засад та обґрунтування стратегічних пріоритетів, методів,

фінансових важелів фінансової політики держави та суб'єктів господарювання. Розроблено нові орієнтири для аналізу взаємозв'язків фінансової системи з економічною системою країни.

Практична значущість результатів дослідження підтверджується їх використанням у діяльності Рахункової палати України, Департаменту фінансів Львівської обласної державної адміністрації.

Основні положення та результати дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка, факультету економіки, менеджменту та міжнародного права Інституту післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки Львівського національного університету імені Івана Франка. Окремі положення та результати дисертаційної роботи також впроваджено у навчальний процес Національного університету «Львівська політехніка», Львівського національного лісотехнічного університету України, Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Повнота висвітлення основних наукових результатів дослідження в опублікованих працях

Ознайомлення зі змістом дисертації та опублікованими працями здобувача підтверджує, що наукові положення, висновки та рекомендації, що сформульовані у роботі, знайшли повне відображення у 74 наукових працях, у тому числі в одноосібній монографії, двох монографіях у співавторстві, двох підручниках та чотирьох навчальних посібниках у співавторстві, сорока шести статтях у наукових фахових виданнях, з яких три статті опубліковані у збірниках, що включені до міжнародних наукометричних баз, три праці – у зарубіжних, дев'ятнадцять – у інших наукових виданнях.

Автореферат у повній мірі розкриває основні наукові результати, які дисертант отримав у процесі дослідження, а також ступінь новизни розробок

і рекомендації щодо можливостей практичного застосування одержаних результатів наукового дослідження та є ідентичним змісту дисертації.

Таким чином, повнота викладу основних результатів дисертації відповідає чинним вимогам МОН України.

Дискусійні положення та недоліки дисертації

Поряд із здобутками, які важливі як в науковому, так і практичному значенні, дисертація має окремі недоліки та дискусійні положення.

1. Згідно аналізу поглядів вітчизняних та зарубіжних вчених щодо тлумачення термінів та понять «система», «фінанси», «функції», «фінансова система» дисертантом зроблено висновок, що «...стає необхідним розмежування функцій фінансів (як явища вищого порядку) та фінансової системи...), проте на рис. 1.1 (с. 59 дис.) при формуванні ієрархії фінансової системи цього вже не дотримано.

2. Формуючи інституційну модель фінансової системи (с. 122 дис.) дисертант зазначає, що вона «... відображає загальну сукупність та ієрархію (або рівні) формування фінансових відносин, загальний стан та рух фінансових ресурсів...), проте не врахував:

наявність тіньових фінансових ресурсів, які згідно оцінок відповідних фахівців, зокрема Національного банку України, в останні роки сягають орієнтовно 30 % ВВП, що складає в межах 1 трлн грн;

грошові надходження наших заробітчан, які за останні роки оцінюються 10-12 млрд дол США, або в межах 300 млрд грн;

інші зарубіжні надходження, зокрема від міжнародних фінансових організацій, зокрема МВФ, урядів інших країн, різноманітних фондів у вигляді грантів тощо.

3. Дисертантом здійснена спроба удосконалити методика оцінки вартості економічних ресурсів (с. 5 автореф.), проте у підр. 2.3 «Методика оцінки вартості економічних ресурсів» (с. 213-220 дис.) розлого висвітлено

існуючі методики і недостатньо обґрунтовано сутність пропонованої, її складові, особливості застосування. Окрім цього, в авторефераті та дисертації не відображено відмінність пропонованої методики від існуючих.

4. Назва підр. 3.3 «Сучасні реалії фінансів держави як головної ланки фінансової системи» не повністю відповідає змісту, оскільки в тексті (с.261-277 дис.) фактично висвітлено лише державні фінансові ресурси.

5. Обґрунтовуючи складові архітектури фінансового управління (рис.5.3, с. 371 дис.) допущено окремі неточності, зокрема:

фінансова система є складовою фінансової політики, що є хибним поглядом;

в організацію управління фінансами включено планування, регулювання, контроль, стимулювання, хоча це є класичні функції управління;

відсутнє розмежування між тлумаченням термінів «архітектура» та «архітектоніка».

6. Пропонуючи удосконалення організації управління процесами формування та використання фінансових ресурсів (підр. 5.2 дис. с. 374-381) не аргументовано роль відповідних важелів (юридичних, організаційних, кадрових тощо), які забезпечать це удосконалення.

Загальний висновок

У результаті ретельного ознайомлення із дисертаційною роботою Коваленка Віктора Миколайовича зроблено висновок про логічну завершеність наукових досліджень та практичних рекомендацій, що дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота «Фінансова система України: концептуальні основи та стратегія розвитку» є самостійною науковою працею, яка містить обґрунтовані теоретичні та практичні результати, що у сукупності спрямовані на вирішення важливої наукової проблеми – розроблення нових підходів до обґрунтування

теоретико-методологічних засад, виявлення проблем та висвітлення сучасних особливостей функціонування фінансової системи України та її структури.

Теоретичні і практичні положення наукової новизни, висновки, пропозиції та рекомендації мають достатній рівень обґрунтованості, супроводжуються методичним і статистичним матеріалом. Основні наукові результати роботи є підґрунтям для подальших досліджень, розроблення навчальних програм з метою підготовки фахівців економічного напрямку освіти.

Дисертація має обґрунтовані положення наукової новизни, практичне значення і відповідає вимогам пп. 9, 10, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами та доповненнями).

Автор дисертаційної роботи Коваленко Віктор Миколайович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
Національного наукового центру
«Інститут аграрної економіки» НААН України,
провідний науковий співробітник відділу
фінансово-кредитної
та податкової політики

Пасічник Юрій Васильович

Підпис Пасічника Ю.В. засвідчую:

завідувач відділу наукових кадрів,
аспірантури і спецрад
Інституту аграрної економіки

С. В. Мазуренко